

Józef M. Dołęga

"The Philosophy of Science of Ruder Bošković — Proceeding of the Symposium of the Institute of Philosophy and Theology", Zagreb 1987 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 27/2, 145-147

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dociekania — jak i wszelkie badania naukowe — są sobie zawsze istotowo pokrewne. To zaś ich istotowe pokrewieństwo uwarunkowane jest — wskazywał — faktem posiadania przez nie tego samego źródła, czy też podłoża. Źródło to stanowi nieprzerwany — choć przed nami na codzień skryty — proces nicościowania nicości. Albowiem ów proces — podkreślał — czyni dla człowieka (*Dasein*) pierwotnie jawnym (tj. rozumiałym) wszelkie „coś-co-jest”: byt. Czyni zaś ten wszelki byt jawnym na sposób tego, co dla niego jest-fascynujące w sposób wyłączny. Tak oto — dzięki nicościowaniu nicości — wszelki byt (należący do tej lub owej dziedziny), zostaje trwale uznany przez człowieka za to, co jedynie jest godne jego dociekliwego myślenia oraz badawczego zaangażowania.

To nicościowanie nicości, normalnie skryte dla człowieka, staje się dlań jawne, ilekroć zostanie on „wydany” nastrojowi trwogi. Wtedy to — w świetle zatrważającej nicości — staje się dla niego „od podstaw” (tj. źródłowo) zrozumiałe to, czym jest właściwie wszelkie naukowe postępowanie: wszelkie uprawianie nauki. Okazuje się wtedy mianowicie, że istotą naukowego postępowania jest trwałe i wyłączne zafascynowanie bytami należącymi do określonej dziedziny. Wówczas ujawnia mu się również i to, że owa istota naukowego postępowania została niejako „wymuszona” przez samą nicość.

The Philosophy of Science of Ruder Bošković — Proceeding of the Symposium of the Institute of Philosophy and Theology, S. J., Philosophy Series Book 2, Zagreb 1987, 252.

Instytut Filozofii i Teologii Chorwackiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego w Zagrzebiu zorganizował sympozjum na temat: Filozofia nauki Rudjera Józefa Boškovića, w dniach 11—12 grudnia 1986 r., z okazji 200-tniej rocznicy śmierci Boškovića (1711—1787). Sprawozdanie z tego sympozjum zawiera powyższa publikacja, w której poza tekstami referatów wygłoszonych na sympozjum zamieszczono słowo wstępne Valentina Pozaicia — Dyrektora Instytutu Filozofii i Teologii S. J. w Zagrzebiu (9—13), w którym przedstawił on w sposób syntetyczny życie i twórczość naukową Boškovića (Czytelnika odsyłam do sprawozdania z podobnego sympozjum, które odbyło się w ATK 17 lutego 1987 r., zob.: *Studia Philosophiae Christianae*, 24(1988)1 (7—46); list gratulacyjny Gillesa Pellanda S. J. — rektora Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (14—15); informacje o prelegentach biorących udział w sympozjum (17—18); indeks nazwisk (237—240); indeks rzeczowy (241—252).

Stipe Kutleša, ksiądz doktor filozofii i profesor filozofii Katolickiego Kolegium Teologicznego w Zagrzebiu, wygłosił odczyt pod tytułem: *Common Paths of Philosophy and Science* (19—27). W tych wspólnych drogach filozofii i nauki autor omawia filozofię nauki w pracach Boškovića; historyczny rozwój filozofii nauki od F. Bacona do R. Carnapa, wspomina również szkołę lwowsko-warszawską; charakteryzuje główne założenia filozofii nauki, akcentując nowy punkt widzenia nauki wywodzący się z poglądów K. Poppera, T. Kuhna, H. Reichenbacha, M. Bensego i innych. Filozofia nauki jest tutaj ujęta jako ogólna teoria nauki, w której analizowane są problemy i zagadnienia dotyczące sa-

mej nauki oraz zastosowań logiki matematycznej do analizy języka naukowego z uwzględnieniem problemów naukowych w perspektywie badań interdyscyplinarnych.

Peter Henrici, T. J. doktor filozofii i profesor filozofii Wydziału Filozofii Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, wygłosił referat pod tytułem: *The Theory of Knowledge of Ruder Bošković in His Time* (29—49). Profesor Uniwersytetu Gregoriańskiego w swoim wykładzie przedstawił teorię poznania Boškovića, w której poruszył następujące zagadnienia: krytykę empiryzmu dokonaną przez Boškovića, zagadnienie koncepcji świadomości refleksyjnej, problem eksperymentów myślowych i formułowania teorii, zagadnienie relacji poznania do rzeczywistości, zagadnienie przestrzeni i czasu. Cała treść artykułu jest osadzona w kontekście wydarzeń naukowych XVIII wieku.

Vjekoslav Bajsić, ksiądz doktor filozofii i profesor filozofii Katolickiego Kolegium Teologicznego w Zagrzebiu, wygłosił odczyt pod tytułem: *The Concept and Significance of Bošković's Principale Induction* (51—63). Autor w krótkiej wypowiedzi zaprezentował koncepcję znaczenia zasady indukcji w ujęciu Boškovića oraz podkreślił tendencję w badaniach naukowych do uogólnień.

Ivica Martinović jest bakalariuszem matematyki i magistrem historii matematyki oraz profesorem filozofii Wydziału Filozofii i Teologii Towarzystwa Jezusowego w Zagrzebiu. Artykuł pod tytułem: *The Fundamental Deductive Chain of Bošković's Natural Philosophy* zawiera analizę następujących zagadnień: po wprowadzeniu w temat rozumienia dedukcji w ujęciu Boškovića, znajduje się analiza zasady dedukcyjnej jako pewnej kontynuacji analogii i prostego ujęcia przyrody oraz przedstawienie ciągłości krzywizny sił, złożoności cząstek, struktury materii oraz genezy i znaczenia dedukcji w filozoficznej koncepcji Boškovića.

Ivo Šlaus, doktor fizyki i profesor fizyki w Instytucie Fizyki Atomowej im. R. Boškovića w Zagrzebiu i w Uniwersytecie w Zagrzebiu oraz członek Jugosłowiańskiej Akademii Sztuki i Nauki, członek międzynarodowych organizacji naukowych — wygłosił odczyt na temat: *Forces in Modern Physics and in Bošković's „Theoria”* (101—114). Autor przedstawia analizy sił występujących w przyrodzie, zwłaszcza w podstawowych oddziaływaniach: grawitacji, oddziaływaniu silnym, elektromagnetycznym, słabym i porównuje je z analizą zawartą w teorii Boškovića.

Dubravko Tadić, doktor fizyki i profesor fizyki Wydziału Nauk Przyrodniczych i Matematycznych Uniwersytetu w Zagrzebiu oraz członek Jugosłowiańskiej Akademii Sztuki i Nauki — zaprezentował odczyt pod tytułem: *Bošković's Theories on the Structure of Matter* (115—130), w którym przedstawił współczesne poglądy na temat struktury materii i na ich tle omówił teorię struktury materii w ujęciu Boškovića.

Zarko Dadić, doktor matematyki i konsultant naukowy Wydziału Historii Nauk Jugosłowiańskiej Akademii Sztuki i Nauki oraz profesor Uniwersytetów w Splicie i Zagrzebiu, przedstawił odczyt pod tytułem: *Bošković and the Question of the Earth's Motion* (131—137), w którym zawarł analizy dotyczące szczególnego zagadnienia ruchu Ziemi oraz zaprezentował ujęcie tego zagadnienia przez Boškovića i stosunek jego do poglądów geocentryzmu.

August Ziggelaar, T. J. doktor fizyki i profesor fizyki Królewskiej Duńskiej Szkoły Studiów Edukacyjnych w Kopenhadze, wygłosił odczyt pod tytułem: *Ruder Bošković's Experimental Approach to Optical*

Questions (139—162). Autor zaprezentował historię pracy Boškovića nad vitrometrem i mikrometrem klinowym oraz wykorzystanie ich w eksperymentach optycznych.

Ivan - Pal Sztrilich, T. J. doktor filozofii ze stopniem inżyniera w elektronice i profesor filozofii Wydziału Filozofii Instytutu Filozofii i Teologii Towarzystwa Jezusowego w Zagrzebiu, wygłosił referat na temat: *Bošković's Arguments Against Leibniz's Principale of Sufficient Reason* (163—178). Autor w obszernym artykule prezentuje Leibnizowską zasadę racji dostatecznej i obiekcje Boškovića przeciwko tej zasadzie. Bošković przyjmuje zasadę racji dostatecznej wtedy, gdy można ją sprowadzić do zasady przyczynowości.

Franjo Zenko, doktor filozofii i naukowy konsultor Wydziału Historii Filozofii w Centrum Historii Nauki Uniwersytetu w Zagrzebiu, zaprezentował rezultaty swoich badań na temat: *A Fundamentally Philosophical Horizon of Bošković's „Theory”?* (179—198). Artykuł zawiera założenia filozoficzne horyzontu Boškovića tkwiącego w jego teorii, które dotyczyły nie tylko obiektów fizycznych, ale również dotyczyły one przedmiotów ożywionych, człowieka i Boga.

Miljenko Belić, T. J. doktor teologii i profesor filozofii Wydziału Filozofii Instytutu Filozofii i Teologii Towarzystwa Jezusowego w Zagrzebiu, wygłosił odczyt na temat: *Bošković's Theory of Finality — a Valuable Contribution to Metaphysics* (199—235). W odczycie tym przedstawił on Boškovića teorię celowości, w której podkreślił podstawowe elementy celowości w ujęciu metafizycznym oraz jakie jest odniesienie współczesnych ujęć celowości do teorii Boškovića i do ujęć metafizycznych.

Bogaty materiał zaprezentowany na sympozjum pozwolił wydobyć zagadnienia epistemologiczne i metodologiczne zawarte w pracach Boškovića. Zagadnienia te są ważne również we współczesnej filozofii nauki. Na podstawie zaprezentowanych prac można stwierdzić, że ujęcia przestrzeni, czasu, ruchu, bezwładności i prawa o siłach według chorwackiego uczonego wyprzedziły niektóre idee względności A. Einsteina oraz wskazały na możliwość zbudowania geometrii różnej od euklidesowej. W filozoficznym systemie Boškovića została rozwinięta atomistyczna teoria materii, w której połączył naukę I. Newtona o grawitacji z teorią substancji G. W. Leibniza. Uważał on, że materia składa się z geometrycznie niewymiernych punktów, posiadających masę i znajdujących się w ciągłym ruchu i wzajemnym oddziaływaniu. Zaprezentował on w swoich badaniach matematyczny model materii, wprowadzając drogą dedukcji jej właściwości w oparciu o prawa dynamiki. Dynamiczna teoria materii i cały system Boškovića nie był doceniony przez uczonych jemu współczesnych, dopiero w XIX wieku uznano jego doniosłość. Niemniej istnieje przypuszczenie, że koncepcje jego miały wpływ na system filozoficzny I. Kanta. Zaprezentowana filozofia nauki w omawianej publikacji ukazuje zmagania meta⁴teoretyczne R. J. Boškovića na tle współczesnych jemu problemów epistemologicznych i metodologicznych. Lektura tej pozycji jest dobrą szkołą w problematyce metateoretycznej, nie tylko w aspekcie historycznym, ale i współczesnym.

Józef M. Dołęga